

SZEMLE

KÖNYVEK KÖZÖTT

LEGYEN VIGASZ

Inga Žolude, litván író nő regénye a Noran Libro sorozatában jelent meg Laczházi Aranka fordításában. Nem irigyeltem a fordítót: a könyvet olvasva kicsit vigasztalannak éreztem magam, kiváltképp azoknál a részeknél, amelyekben a történetmondás életéről, halálról, írásról, irodalomról való elmélkedésekre vált. Ezekben is érezni a modern prózán való iskolázottságot, de a szerző túlságosan is jó tanuló volt, így aztán az olvasó zavartan imbolyog az idő különböző síkjain, s amikor már-már célba ér, megint kívül találja magát, s előlről kezdi küzdelmeit a megértésért. Az önéletrajzra ráakadó elmélkedések között persze nagyon figyelemre méltók, sőt mély meglátások is akadnak, de történes, elhallgatás, irodalmias esszé és filozófia egyvelege kicsit sok az értő olvasó számára. Mégis úgy érzem, ha török, ha szakad, el kell kísérnem a főhőst a végpontig, egyrészt azért, mert sokszor a környezetének olyan elemei tárulnak föl, amelyek bizonyokra ismeretlenek, másrészt az elmondottak furcsa módon vonzanak, s kárörvendőn tekintenek ránk, mert tudatában vannak e megfoghatatlan, delejes erőnek, amely arra készlet, kövessük a történet elmondóját a végső pontig, amikor ismét ledobva a gondolatok súlyát önmagára talál, vagy ahogy a mű utolsó szava sugallja: feltámad.

Elgondolkodtató, vajon csak Litvániában követezik-e be a „szelekció”, amelynek az a lényege, hogy az emberek folytonos szorongatásban várják elkerülhetetlen halálukat, vagy ez a borzalmas kiszolgáltatottság már a világ minden részében élőkre érvényes. Bár az események e kis országra utalnak, borzongva olvassuk ezeket a lapokat, hiszen itt arról van szó, hogy mindnyájan kiszolgáltatottak vagyunk az arctalan hatalomnak, amely tetszése szerint szabja ki a vég időpontját. Az embereket ez a titokzatos erő az utcákra kényszeríti, s már nem is emberekként, hanem állatokként vánszorognak minden betevő falatért. Aztán összeesnek, a nyílt utca holtakkal telik meg, nincs menekvés. Ezt a haláltáncot éreztem a regény legerősebb, legjobban megkomponált, valóban távlatos részének.

Némi riadtsággal olvastam, hogy a regény elnyerte az Európai Unió Irodalmi Díját 2011-ben. Hirtelenjében végiggondoltam, hogyan állt a mi irodalmunk az új évtized kezdetén, aztán elkezdtek fejemben sorjázni kiváló írók emlékezetes művei. Ők nem vettek részt ebben a projektben, nem is kaphattak ilyen előkelő helyről érkezett elismerést. Szerintem nem is vágytak rá. Az olvasóval akartak bensőséges viszonyba kerülni, bár jól tudták, hogy a

világ sok részén értelmetlen erőszak és éhínség tizedeli az embereket. A szeretet érvényesülése mellett törtek lándzsát, és érvényesülésének akadályairól írtak. Őket értettem, ezt a művet csak sejtem.

FIGYELMES TEKINTET

Pályakezdelem izgalmas évei éledtek újra, miközben Lukácsy András *Világjáték* című, kortársainak arcképeivel megfejtelt önéletrajzát olvastam (Corvina Kiadó). Nem sokkal azután, hogy Bicskére kerültem, s itt-ott megjelent egy-két írásom, üzent, keressem föl. Neve volt a szakmában, úgy emlegették, mint jószemű kritikust, aki nagyon szívesen vesz részt különféle játékokban, sőt, azoknak értője. Legnagyobb öröömre adott néhány újdonságot, ismertessem őket. Attól kezdve elég rendszeresen jelentek meg kritikáim a nagyalakú *Magyar Hírlap*ban. Néha el is beszélgettünk, széles látókörű, derűs embernek ismertem meg. Alkalmazkodott a kötelező előírásokhoz, de nem tekintette mérvadónak őket. Ragaszkodott a saját ízléséhez, mely lényegesen nyitottabbnak bizonyult, mint a lap főntről ejtőernyőztetett szellemi irányítóje. Nagyon figyelmesen követte a kortárs magyar művészet eseményeit, hírt is adott róluk, s ezek a közlések sokszor nem egyeztek a hivatalosság elképzeléseivel és utasításaival. Nem az elvárásoknak engedő szerkesztőként kereste a réseket, s részben ez a tulajdonsága tette népszerűvé. Társasága hasonlóan gondolkodókból verbuválódott: kedvelte a vidám együttléteket, a jó bort, derűs eszmecsere. Önéletrajzának portréi pontosak, szeretettel, beleérzéssel megrajzoltak, sosem hivalkodóak. Manapság gyakori, hogy a múltjára emlékező hírtelen felfedezi, mennyire jó viszonyban volt valamelyik fontos személyiséggel, politikussal, művésszel, s kapcsolatukat feltárva saját magát is megemeli. Lukácsyt megóvjá ettől ízlése és iróniája. A sokat látott ember iróniája ez: pajzs, melyet arca elé von, nehogy lelepleződjön. Nem adja ki magát, inkább kortársairól ír, megelégszik gazdag élete eseményeinek feltárásával, a mélyebb, gondolati következtetések levonását olvasójára bízva. Sorban vonultatja föl barátait, munkatársait, kisebb-nagyobb ellenfeleit, s kibontakoztatja a kor egy szeletét, a benne munkálkodók egyikének-másikának emlékezetét, epizódokat, melyek híján erről a korról nem lehet teljes a képünk.

Jó érzést kelt, s ez nagy érdeme. Jó lett volna együtt üldögélni vele és barátaival valamelyik borosince előtt, bele-belekortyolni az életadó nedűbe, s közben anekdotázni, visszaidézni az igazi nagyok mondatait, gesztusait. Szerencsés, aki ilyeneket várásolhat elő emlékezetéből, s rendet tehet a kor kusa, ellentmondásos történetében, melynek

nem alakítója volt, de fontos téglája, bizonyos vonatkozásban összetartója. Mert mégsem akárki, akinek esküvőjén ott mosolyog a Ruttkai–Latinovits házaspár, aki hiteles sorokban számolhat be Fejes Endrével való barátságáról, s felfedheti Abody Béla egyénisége legfontosabb jellemzőit. Hiányzik belőle a „kivagyiság”, pedig akár büszke is lehetne ismeretségeire, beszélgetőtársaira. Ehelyett leültet, s mesélni kezd, mint a bölcs nagyapó, néha-néha megáll, hogy visszaidézze a múltat, miközben bennünket visszatart az illendőség, nehogy azt kiáltjuk: „tovább, tovább!”

Fényképek sora teríti be az asztalt, lassan kiürül a borosüveg, eljött a lefekvés ideje. Holnap folytatjuk.

RÓNAY LÁSZLÓ

FÚZFA BALÁZS: KIFELEÉ A KÖDBŐL Írások Ottlik Géza műveiről

Ottlik Géza főműve, az *Iskola a határon* a szabadságról szól. Ez az egyik központi állítása Fűzfa Balázs *Kifelé a ködből* című kötetének, amely az irodalomtörténet 2006 és 2017 közötti Ottlikkal kapcsolatos tanulmányait, recenzióit, előadásait tartalmazza. Másik fontos hipotézise, hogy az *Iskolának* meghatározó szerepe volt a magyar posztmodern irodalom létrejöttében, annak sok szempontból előfutára volt.

Kötetének szövegei voltaképpen eköré a két állítás köré szerveződnek, ezeket támasztják alá érvekkel, idézetekkel és a szakirodalom eddigi eredményeivel, de mindemellett számot vetnek az Ottlik körül kialakult kultusszal és a tudományos kanonizáció folyamatával is. Az írások erénye, hogy kirajzolódnak belőlük a szerző személyes viszonya, kötődése Ottlikhoz, s ezáltal olyan mélyértelmezéseket, izgalmas szempontokat kínálnak, amelyeket más korábbi interpretációk nem, vagy csak részben fedtek fel.

Fűzfa Balázs nemcsak irodalomtörténész és író, hanem az élményközpontú irodalomoktatás mellett elkötelezett tanár is. Újszerű pedagógiai módszerre — amelyet nemcsak alkalmaz, de több fórumon képvisel is — kétségkívül szüksége van a magyar irodalomoktatásnak. Az ő nevéhez fűződik többek között az Irodalomtanítás Innovációjának Országos Modellje (IROM), a 12 legszebb magyar vers program és még számos más projekt, amellyel aktív és kreatív befogadásra ösztönzi a fiatalokat. Évtizedek alatt felépített sikeres oktatási modellje mellett ő az Ottlik-kutatás egyik motorja is, nagy szerepe van az író körül kialakult kultusz ápolásában, több generációra „ragasztotta át” Ottlik iránti rajongását, és hosszú ideje nyomon követi az író műveinek szövegkiadásait, valamint azok tudományos visszhangját.

Mindez tükröződik a *Kifelé a ködből* című kötetből is, amely két részben összegzi az elmúlt évek kutatásainak eredményeit. Az első, *Szabadságközeli pillanatok* című nagy fejezet a szerző tanulmánykötetekben és folyóiratokban megjelent írásait tartalmazza, ezek Ottlik Géza főművét, az *Iskola a határon* elemzik különböző szempontokból: foglalkoznak például a regény tér- és időpoétikájával, különleges narrációs technikájával, az elbeszélő nyelvhez való viszonyával, a történet központi szimbólumaival és a kánonban elfoglalt helyével is. A szövegek emellett több, az íróval kapcsolatos mítoszt is feszegetnek, például reagálnak a kilencvenes évek végének nagy „Ottlik-botrányára”, amikor több sajtóorgánumban is felröppent a hír, hogy talán nem is ő a szerzője az *Iskolának*. De Fűzfa Balázs számot vet Ottlik és a Nyugat kapcsolatával is, és azzal, hogyan próbálta meg újjáéleszteni a negyvenes évek közepén a legendás folyóiratot. (A témához kapcsolódóan egy izgalmas dokumentum is bekerült a könyvbe, amelyen Ottlik több pályatársával együtt a polgármester segítségét kéri a Budapest című szépirodalmi lap elindításához.)

A tanulmányok nem időrendi sorrendben, hanem tematikus elrendezés szerint kerültek be a kötetbe, s köztük igen sok az átfedés, újra meg újra ugyanazok a tézisek, idézetek és hivatkozások kerülnek elő, bár mindig kiegészülnek más szempontokkal is. Fűzfa Balázs értelmezésében a legizgalmasabb kétségkívül a már említett, a posztmodern írói módszerek elemzése. Az irodalomtörténész szerint ugyanis Ottlik — még jóval a digitális korszak előtt — hipertextszerű szöveget hozott létre, s egy többszólamú, többretegű, a lineáris elbeszélésmódot megbontó új regényformát teremtett, amelyet sokáig nem értett az olvasóközönség, s csak a hetvenes-nyolcvanas évek irodalma fedezte fel benne az értéket. A kanonizáció, illetve a kultusz születésének pillanata szerinte Esterházy Péter kifejező gesztusa volt az író hetvenedik születésnapján: kétszázötven óra alatt lemásolta egy rajzlapra az egész *Iskola a határon* szövegét, egymásra írva annak sorait.

A kötet egyik legérdekesebb elemzése Lázár Ervin *A Négyszögletű Kerek Erdő* című népszerű meséjével foglalkozik, amelyben Fűzfa Balázs szerint több motívumra is bukkanhatunk az *Iskola a határon*ból. Az irodalomtörténész annyi áthallásra és bizonyítékra talált rá, hogy még azt is megkockáztatja: valójában egy parafrázisról van szó. Úgy véli, hogy több szereplő is azonosítható, például Jaks Kálmán és Dömdödöm, Szerafini Gyula és Ló Szerafin, vagy Medve Gábor és Medve Medárd.

Bár a szöveggyűjtemény alcíme az, hogy *Írások Ottlik Géza műveiről*, a könyv fókuszában egyértelműen a főmű áll, míg az egyéb Ottlik-szövegek, például a *Buda*, csak érintőlegesen, mindössze pár gon-